

Elżbieta Kościk

"Partyjni agenci. Analiza instytucjonalna działalności lokalnych instancji PZPR w przemyśle (1945–1955)", Maciej Tymiński, Warszawa 2011 : [recenzja]

Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych 72, 286-288

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Europa przechodziła na dostawy tańszej rudy z krajów zamorskich, z kolei Polska musiała w zamian za rudę dostarczać koks. Poważną rolę odegrały tu tendencje autarkiczne całego obozu sowieckiego, zależnego od dostaw z Krzywego Rogu.

Zakończenie pracy autorka zbudowała częściowo na zasadzie zestawień tabelarycznych, co ułatwia porównanie trzech „gigantów stalowych”, ich cech, podobieństw i odrębności. Zestawienia te nie wnoszą nowych ustaleń do już zawartych w tekście pracy i zanotowanych w niniejszej recenzji. Prezentowana książka wydaje się recenzentowi pożytecznym opracowaniem, choć nie przyczyni się do zasadniczej zmiany naszych opinii na temat industrializacji socjalistycznej. Nie znajdujemy tam jakichś tez budzących sprzeciw lub nieoczekiwanych. Tytuł obiecuje szersze i głębsze uwzględnienie roli trzech kombinatów w gospodarce i rzeczywistości trzech krajów, niż to, co znajdujemy na kartach tej książki, nie mówiąc już o ich znaczeniu w przekroju całego „oboza socjalistycznego”. Zaletą pracy jest natomiast szerokie wykorzystanie materiałów źródłowych różnej proveniencji i widoczny wysiłek, by zachować obiektywizm i nie formułować sądów o charakterze propagandowym, do czego nas przyzwyczaiły niektóre opracowania paranaukowe. Te co prawda rzadko odnoszą się do problematyki gospodarczej, trudnej w badaniu i lekturze, a także niewdzięcznej dla amatorów łatwych uogólnień odnoszących się do epoki 1945–1989. Trzeba przyznać, że na ogół solidne opracowanie przez autorkę podjętej problematyki wymaga pilnego i niekiedy nużącego wysiłku przy lekturze, ale i wprowadza czytelnika w rzeczywiste, głównie codzienne życie socjalistycznych kombinatów.

Janusz Żarnowski

Maciej Tymiński, *Partyjni agenci. Analiza instytucjonalna działalności lokalnych instancji PZPR w przemyśle (1945–1955)*, Warszawa 2011, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 451.

W 2011 r. ukazała się interesująca książka historyka młodego pokolenia, Macieja Tymińskiego. Jest to praca habilitacyjna tego znanego już w polskiej historii gospodarczej badacza. W obszernej monografii autor przedmiotem swych rozważań uczynił wpływ aparatu partyjnego na funkcjonowanie polskiego przemysłu w latach 1945–1955. Dokonał gruntownej analizy zakreślonej problematyki. Przede wszystkim uwagę zwraca solidna podstawa źródłowa, na którą składają się nie tylko zasoby Archiwum Akt Nowych i Archiwum Państwowego m.st. Warszawy, ale również materiały przechowywane w Instytucie Pamięci Narodowej. Szczególnie cenne okazało się szerokie wykorzystanie w omawianej publikacji dokumentów wytworzonych przez aparat bezpieczeństwa. Dziś już nie ma wątpliwości, jak cennym źródłem są one dla poznania społecznych postaw oraz obserwowanych w PRL procesów gospodarczych. Trzeba jeszcze podkreślić, że monografia Macieja Tymińskiego

wyróżnia się w polskiej historiografii odnoszącej się do problematyki gospodarczej PRL także i tym, że autor z jednej strony rozważa badany problem od strony teorii ekonomii, z drugiej zaś, uważnie mu się przygląda od strony faktograficznej.

Autor popisał się nie tylko doskonałą znajomością źródeł. To samo można powiedzieć o jego znakomitej orientacji w literaturze, nie tylko w języku polskim. Szeroko uwzględnione zostały w publikacji prace autorów zagranicznych. Dzięki znajomości dorobku ekonomistów, historyków, socjologów, psychologów społecznych i politologów autor mógł wybraną problematykę przestudiować w sposób gwarantujący rozległe spojrzenie interdyscyplinarne.

Opisywana monografia składa się z dziesięciu rozdziałów. Pierwsze trzy mają charakter wprowadzenia do badanej problematyki. Autor opiera się w nich zwłaszcza na wykorzystanej literaturze, szczególnie proponującej ujęcia modelowe, prezentującej i rozwijającej teorie funkcjonujące w ekonomii.

Bardzo interesujące w tej części pracy są refleksje Tymińskiego dotyczące stosowania w badaniach politologicznego modelu totalitaryzmu. Rozważania historyków, psychologów społecznych czy socjologów dowiodły już jednak, że model ów jest nieprawdziwy. Badania prowadzone przez Macieja Tymińskiego, poparte bogatym materiałem źródłowym, doprowadziły go do takiego samego wniosku. Jednakowoż, skoro system komunistyczny był systemem totalitarnym, nie odrzuca on definitywnie modelu totalitaryzmu, lecz postuluje uzupełnienie go o odwołania do teorii grup interesu. Ten punkt widzenia stanowi niewątpliwie istotne osiągnięcie autora.

Pozostałe rozdziały wsparte zostały głównie na źródłach. Maciej Tymiński skupia w nich uwagę zwłaszcza na funkcjonowaniu aparatu partyjnego w przemyśle PRL w latach 1945–1955.

W rozdziale czwartym autor dokonuje charakterystyki warszawskich struktur partyjnych, podejmuje próbę określenia liczebności stołecznego aparatu partyjnego, jego struktury wiekowej, wykształcenia, pochodzenia społecznego osób pracujących w Komitecie Warszawskim i komitetach dzielnicowych. Rozdział ten kończą uwagi odnoszące się do zadań i obowiązków spoczywających na partyjnych agentach. Kolejny rozdział, piąty, poświęcony został sprawom wpływu, jaki miały struktury partyjne na politykę kadrową. W rozdziale szóstym autor skupia swą uwagę na kontroli i nadzorze, jakim podlegała administracja przedsiębiorstw. W tej części pracy podkreślono również rolę kontrolną bezpieczeństwa w zakresie prowadzonego przez partię nadzoru nad przedsiębiorstwami. Rozdział siódmy traktuje o relacjach między aparatem partyjnym a Urzędem Bezpieczeństwa Publicznego w zakresie walki z nadużyciami na terenie przedsiębiorstw. Następny, ósmy rozdział poświęcono zaangażowaniu aktywów partyjnego w sprawy gospodarcze i polityczne przedsiębiorstw. Rozdziały dziewiąty i dziesiąty informują o relacjach między aparatem partyjnym a administracją przedsiębiorstw, funkcjonariuszami związków zawodowych oraz aparatu bezpieczeństwa. Znajdujemy tu też próbę określenia kosztów funkcjonowania agencji. Pracę kończy obszernie podsumowanie prezentujące zasadnicze wnioski będące wynikiem przeprowadzonych badań.

Reasumując, Maciej Tymiński zbadał problem słabości gospodarki socjalistycznej i jej przyczyny, wykorzystując teorie ekonomiczne i solidnie przeprowadzone własne badania źródłowe, mające oparcie w gruntownej kwerendzie archiwalnej. Przedstawiona publikacja jest więc ważnym osiągnięciem naukowym, które nie będzie mogło pozostać niezauważone i niewykorzystane przez innych badaczy podejmujących problematykę rozwoju gospodarki i społeczeństwa PRL.

Elżbieta Kościk

Wypoczynek zorganizowany dzieci i młodzieży w Polsce XX wieku, red. D. Jarosz, Wrocław 2012, Wydawnictwo GAJT, s. 270.

Na zawartość publikacji składają się teksty: Elżbiety Mazur *W Drugiej Rzeczypospolitej: wspólnymi siłami społeczników, prywatnych darczyńców i państwa*; Aleksandra Juźwika *Lata 1945–1947: pod znakiem ratownictwa społecznego i pluralizmu organizacyjno-programowego*; Dariusza Jarosza *Wstęp; Lata 1948–1956: centralizacja, indoktrynacja i kontrola; Lata siedemdziesiąte: pod znakiem masowości i propagandy sukcesu oraz Zakończenie*; Wandy Królikowskiej *Lata 1957–1970: między obowiązkiem i dyscypliną a swobodą i rekreacją*; Grzegorza Miernika *Lata osiemdziesiąte: wypoczynek zorganizowany w kryzysie*; Marii Pasztor i Wandy Królikowskiej *Kolonie dla dzieci polonijnych w latach 1947–1989* oraz Anety Nisiobęckiej *Na froncie walki z Kościołem katolickim i ... Żydami. Wypoczynek letni dzieci i młodzieży w latach 1948–1989 w świetle materiałów źródłowych z zasobu aktowego IPN*.

Już sama lektura spisu treści wskazuje, że ambicją zespołu autorskiego było możliwie systematyczne ukazanie ważnego aspektu polityki społecznej, a jednocześnie historii społecznej Polski XX stulecia. Ten godny najwyższego uznania zamiar zrealizowany został z jedną jedynie, acz istotną niekonsekwencją. Brak mianowicie choćby akapitu poświęconego okresowi II wojny światowej. Tymczasem czytelnik może się spodziewać przynajmniej podstawowej informacji o kontynuacji przynajmniej niektórych przedwojennych inicjatyw wakacyjnych na rzecz dzieci i młodzieży (prowadzonych choćby przez Radę Główną Opiekuńczą czy instytucje żydowskie w gettach) lub też ich całkowitym zaprzestaniu. Zapewne i okupanci organizowali pewne formy wypoczynku letniego dla nowych obywateli na obszarach wcielonych do III Rzeszy czy też na terenach przyłączonych do białoruskiej, litewskiej i ukraińskiej republik radzieckich.

Wielką zasługą redaktora omawianego wydawnictwa jest przekonanie zespołu autorskiego do podporządkowania badań i narracji temu samemu katalogowi pytań badawczych, dzięki czemu publikacja prezentująca materiały przygotowane przez wielu autorów nie jest zbiorem nieprzystających do siebie studiów, lecz ma cechy „rasowej” monografii naukowej. Jądem kolejnych rozdziałów chronologicznych są zestawienia statystyczne obrazujące różne aspekty zorganizowanego wypoczynku dzieci i młodzieży w Polsce między 1922